

СПОГАДИ

Григорій Порфирович Кочур
(17 листопада 1908 р., Феськівка,
Сосницький повіт, Чернігівська
губернія — 15 грудня 1994 р.,
м. Ірпінь) — український перекладач,
поет, літературознавець,
громадський діяч, шістдесятник,
перший завідувач кафедри української
літератури Вінницького державного
учительського інституту.

ВІННИЦЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ В СПОГАДАХ ГРИГОРІЯ КОЧУРА

Другий шар «Відлуння» — на самому початку книжки — переклади з Теогніда, Сапфо і Овідія. Виникли вони десь на початку 1936 року. У 1935 році я з дружиною покинули Тираспольський педінститут, де працювали, й приїхали до Києва. Відвідавши С. В. Савченка, я дізнався, що О. І. Білецький готує до видання хрестоматію «Антична література» й звертався до нього в пошуках людини, що перекладає вірші з класичних мов, — отже, я, мовляв, якраз до речі опинився в Києві. Білецький жив тоді в Харкові, там і викладав (уже в університеті), але епізодично наїздив до Києва, де читав лекції в т. зв. Інституті червоної професури¹, виступав з публічними лекціями й залагоджував видавничі справи. Наїздячи до Києва, він зупинявся на тій же таки Малій Підвальній у квартирі, де жив М. А. Плевако, якого звільнили з роботи в Харківському університеті — він переїхав до Києва, де його теж не залишили без уваги — щоразу допікали

¹ Містився на Трьохсвятительській, 12 (Київ червона столиця Радянської України : Показник. Київ, 1935. С. 48).

викликами, допитами, а незабаром і заарештували². Білецький дав мені перекладати Алкея, Сапфо і Анакреонта і показав грецьких ямбографів та елегіків (Архілоха, Тіртея, Мімнерма, Теогніда) в перекладах ніжинського професора В. Рєзанова. Переклади, на думку О.І., вимагали переробок. Познайомившись з ними, я переконався, що переробляти ці переклади означає перекладати наново. Отже їх ми відкинули, й я почав робити свої переклади. В міру того, як набиралася певна чимала кількість, я ніс [їх] до О. І., він, перечитавши (а згодом і не читавши), писав цидулку до видавництва «Радянська школа», я ніс туди цидулку з перекладами й за два-три дні вже отримував гонорар. Тут я дізнався, що до римської частини О. І. вміщує переклади М. К. Зерова, — анонімно, звичайно, бо Зеров уже був засуджений і друкувати його чи навіть називати (якщо це не супроводилося грубою лайкою) ніхто не зважувався. У передмові О.І. Білецький, перелічивши прізвища «дозволенних» перекладачів, додавав, що за переклади, при яких перекладачі не названі, відповідає сам упорядник³. У ті часи такий крок вимагав неабиякої мужності. Окрім «Античної літератури» я перекладав також віршовані цитати до перекладу підручника з давньогрецької літератури П. Коґана, що

² Миколу Плевака арештовано 17 травня 1938 року. Його син Юрій Плевако-Оранський розповідав: «Коли батька позбавили праці і в Академії, то йому допомагав один видатний науковець, його давній, ще з студентських часів приятель. Дещо з тих замовлень, що мав від видавництв, передавав батькові. Приїздив періодично до Києва читати лекції в Інституті червоної професури. Зупинявся у батька, мав спеціально для нього відведену кімнату в батьковому помешканні. Він був свідком і арешту. А після заслання батькового давав нам гроші, які ми пересилали до Сибіру. Ця відважна і шляхетна людина, ім'я якої я не маю права тепер назвати, після упадку Єжова, коли терор трохи утих, ходив до Корнійчука і говорив з ним про батька» (Плевако Микола. Статті, розвідки й біо-бібліографічні матеріали. Нью-Йорк; Париж: УВАН, 1961. С. 771). Цей спогад переказав у своїй передмові Гр. Костюк (с. 43). У листі до мене від 18 листопада 1996 року Юрій Оранський ствердив, що цим неназваним приятелем його батька саме й був Олександр Іванович Білецький. Він цитує лист Гр. Костюка від 10 квітня 1960 року: «Ім'я О.І. Білецького я подав в такому контексті, що, мені видається, нема жодної підстави боятися, що йому щось може зашкодити [Ол. Білецький помер 2 серпня 1961 року]. Там, де йде мова про його активну допомогу батькові, я заховаю його ім'я... Але згадати про цей шляхетний вчинок його треба конче, бо це показує, що, не дивлячись на нелюдський терор, все ж таки люди були, все ж таки Людина не переставала існувати».

³ Дослівно: «За всі переклади, вміщені в хрестоматії і які не належать переліченим раніше перекладачам, упорядник відповідає сам» (Антична література: Зразки старогрецької та римської художньої літератури / Упорядкував проф. О.І. Білецький. Б.м. : Рад. школа, 1938. С. 8).

виходив тоді ж в українському перекладі з передмовою Білецького⁴, та до «Хрестоматії з стародавньої історії». Цю роботу я закінчував уже у Вінниці, куди поїхав спершу на сесію заочників, а потім був запрошений і на постійну роботу до інституту. На цьому мій рейд в античність і закінчився. Хрестоматія вийшла 1938 р. Перед виходом редакторка під великим секретом показала мені закриту рецензію на хрестоматію, бо там була похвальна оцінка моїх перекладів. Я був дуже радий, бо автор рецензії був М. Я. Калинович, мій професор мовознавства, згодом академік, до якого я ставився з великою пошаною⁵.

У Вінниці мало лишалося часу і енергії на перекладання. Скільки пригадую, потурбували мене один лише раз — С. І. Родзевич перебрав по Филиповичеві редагування вибраного Лермонтова й просив перекласти кілька віршів. Я встиг перекласти «Любов мерця», але навіть не послав: адже книга планувалась на 1941 рік, на сторіччя загибелі поета. Ясно, що вона не вийшла. Готуючи «Відлуння», я згадав, що колись зробив переклад «Любові мерця», але самий переклад марно силкувався відновити — переклав наново. А видання 1951 року обійшлося без цього вірша. Не знайдені досі й переклади Филиповича й його матеріали до статті.

З дирекцією Тираспільського педінституту я незабаром посварився й покинув його. Розходження між мною й адміністрацією Тираспільського ІНО полягало в ось чому: мені давали відрядження до Києва для «підвищення кваліфікації» й консультацій для написання дисертації, керівником якої був професор С. В. Савченко. Я вимагав

⁴ Розповідаючи про старого професора Ніжинського ІНО Володимира Резанова, Іван Кошелівець каже, що у його часи він викладав російську й західноєвропейську літератури: «Цю останню він викладав за підручником П. Коґана (того, що в Маяковського з «пиками усов»), вірніше — ми мали складати іспити у відповідності з тим підручником, бо сам Резанов ніякого Коґана не потребував, але формально мусів його триматися, бо тоді Коґана вважали авторитетом у марксистському літературознавстві» (Кошелівець Ів. Розмови в дорозі до себе: Фраґменти спогадів та інше. Б.м. : Сучасність, 1985. С. 98).

⁵ Ширший спогад про свого професора лишив Гр. Костюк. Акуратно й охайно вбраний, Калинович розміреним кроком заходив до аудиторії. Як по-писаному, без жодних нотаток, він говорив дуже складну, пересипану різномовними словами й термінами лекцію. Рівно за 35 хвилин зупинявся й математично точними фразами робив п'ятихвилинний підсумок прочитаного. Костюк пояснював це тим, що свій курс Калинович читав ще з 1916 року і вивчив його напам'ять, що виявляє ще одну грань його таланту як вченого (Костюк Гр. Зустрічі і прощання. С. 150 – 151).

такого ж самого відрядження й для дружини. Давати двоє відряджень адміністрація відмовилася. Я міг пожертвувати відрядженням й віддати його дружині. З цим я не погодився й подав заяву про звільнення. Прохання було задоволено й ми обоє опинилися без роботи. Мусили, звичайно, звільнити й помешкання. Виїхали до Києва, оселилися у батьків Іри. Було дуже незручно, — тісно, та й небезпечно: прописатись не було підстав, а жити без прописки — можна було в разі перевірки наразитися на штраф і виселення. Повернувшись до Києва, пішов до Наркомосу по нове призначення. Там за мене вхопилися, — виявляється, що в Черкасах організовано десятимісячні курси підготовки вчителів, — відчувалася їх нестача. Отже доводилось фабрикувати їх швидкісним методом. Я мав викладати там українську літературу та теорію літератури, моя дружина — мовознавство та російську мову. Довелось їхати до Черкас. Знайшли директора курсів Ф. Сушицького, знайшли квартиру (за десяти місяців змінили дві), почали працювати. Мені доводилось читати лекцій чимало, Ірі — ще більше.

Через десять місяців, повернувшись до Києва, удався знову до Наркомосу, і знову там замість дати призначення на постійну роботу, послали до Вінниці на сесію вчителів-заочників. Сесія тривала місяць, роботи вистачало й для мене й для дружини, наприкінці ще були випускні іспити для деяких заочників. Разів зо два мої лекції відвідав директор педінституту Купріянов. Потім він викликав мене й запрошував пререйти до них на постійну роботу. Я погодився, він записав мою адресу і поклав у шухляду, — пообіцяв викликати мене, коли він цю справу узгодить з належними інстанціями. Я повернувся до Києва. І от навчальний рік розпочався, а виклику нема. Я вирішив, що Купріянов чи то передумав, чи не спромігся узгодити. Тоді я зачепився за іншу роботу. <...>

І от раптом дома в нас дзвоник. Відчиняю двері — виходить персонаж і питає, чи я Кочур. Упевнившись, що це справді так, він каже, що я повинен їхати до Вінниці й приступати до роботи в педінституті (ВІНО). Виявляється, що Купріянова вже посадили, там в інституті новий директор, Літвинов, що в шухляді знайшли мою адресу, яку записав Купріянов, отже так мене і знайшли. Довелося нам усім рушати на Вінницю. У Вінницькому педінституті я завідував кафедрою західної літератури та теорії літератури, за сумісництвом також української

літератури, Ірина Михайлівна була старшим викладачем мовознавства та російської мови. Викладав на сесіях для заочників.

Слід було подбати про науковий ступінь Я почав писати дисертацію про творчість Верлена. Мій науковий керівник професор С. В. Савченко радив писати про Верхарна — це, мовляв, тема перспективніша, бо Верлен, згідно з тодішніми вульгарно-соціологічними поглядами — занепадний поет, а Верхарн — революційний. Я на всяк випадок опрацьовував обидві теми, а вірші Верлена тоді вже почав і перекладати. З моїми вчителями С. В. Савченко та М. К. Зеровим я співпрацював ще в студентські роки, коли вони замислили видати антологію французької поезії. Тоді до участі в ній вони запросили й мене. В обговоренні перекладів, що відбувалося на квартирі Савченка, брали участь учасники цієї антології — Микола Зеров, Освальд Бургард, Павло Филипович, Максим Рильський, Михайло Драй-Хмара. Отак я зустрівся з усіма — деяких знав і раніше, з іншими познайомився ось допіру. Антологія світу не побачила, чимало перекладів, приготованих до неї, пропало, деякі й збереглися, дещо знаходять і досі (так нещодавно знайшлося «Мистецтво поетичне» Верлена в перекладі М. Рильського). Пропали і мої переклади. З пам'яті відновив тільки «Смерть пташок» та «Тесляреву родину» Коппе, а не зміг відновити трьох віршів Туле, а також поезії Маллярме «Блакить».

(У спогадах повністю збережено мову оригіналу).

Фото родини Кочурів: брат Андрій, маленький син Андрій,
Григорій Кочур, сестра Лідія

Воронович Ірина Михайлівна (дружина),
син Андрій та Григорій Кочур

Студенти 3-го курсу Вінницького педагогічного інституту, 1941 р.

Випуск історичного факультету 1936-1938 рр.

*Висловлюємо щирі вдячність
Марії Кочур — директорці музею Григорія Кочура (м. Ірпінь)
за надані архівні матеріали (продовження в наступному номері)*